

ОДЕ́СЬКА ЗАЛІЗНИ́ЦЯ — одна з найстаріших залізниць України. Буд-во розпочато 1863, регуляр. рух поїздів — 1865 на ділянках Одеса-Балта, Роздільна-Кучурган. 1867-69 уведено в експлуатацію лінії Балта-Єлисаветград (нині Кропивницький)-Крюків-на-Дніпрі, Одеса-Порт-Куяльник (соляні розробки), Кучурган-Тирасполь. 1865-69 залізниця мала назву Одесько-Балтська. 1870, після завершення будівництва лінії Київ-Козятин, О. з. отримала вихід на мережу залізниць Рос. імперії й перейшла у власність Рос. товариства пароплавства і торгівлі (РОПіТ). 1873 розпочато рух поїздів на ділянках Знам'янка-Миколаїв, 1876 — Фастів-Бобринська-Знам'янка з відгалуженнями до Шполи (нині Черкас. обл.) та Черкас. Для потреб військових 1877 побудовано лінію Бендери-Галац через Болград і Рені (нині обидва — Одес. обл.). 1878-1936 О. з., після об'єднання з Києво-Брестською та Брестсько-Граєвською залізницями, — у складі Південно-Західної залізниці. Побудовано лінії Вапнярка-Шпола та Козятин-Умань із відгалуженням до Тростянця-Подільського (нині смт Тростянець Гайсин. р-ну Вінн. обл., 1891), Гребінка-Красне (на Дніпрі) через Золотоношу (нині Черкас. обл., 1897), П'ятихатки-Користівка (1901), Миколаїв-Херсон (1907), Бобринська-Одеса через ст. Помічна та Колосівка, Миколаїв-Херсон-Снігурівка (1914), Бесарабська-Арциз-Аккерман (нині Білгород-Дністровський Одес. обл., 1915), Одеса-Овідіополь із відгалуженням до Кароліно-Бугаза (нині Білгород-Дністров. р-ну, 1916), Аккерман-Бугаз та Колосівка-Миколаїв (1917). Після більшов. перевороту 1917 залізниця націоналізовано й підпорядк. наркомату шляхів сполучення. 1936 О. з. виокремлено з Пд.-Зх. залізниці; у цьому ж році розпочато вид. власної г. «Черноморский гудок». 1939 експлуатац. довж. О. з. становила 2,5 тис. км. До 1941 відкрито дільниці Вадим-Цюрупинськ (нині Олешки), Золотоноша-Ляплава, Арциз-Ізмаїл. Під час нім. окупації 1941-44 зазнала знач. матеріал. втрат. Після об'єднання із залізницею Молдови 1953-79 називалася Одесько-Кишинівською, від 1979 О. з. — знову самост. підприємство. Побудовано низку сполучень: Херсон-Вадим (1944), Федорівка-Каховка (1956), Снігурівка-Каховка (1961), Колосівка-Роздільна (1968), Долинська-Помічна (1978), Чорноморська-Берегова (1981) та ін. Від серед. 1950-х рр. розпочато докорінне тех. переоснащення О. з., зокрема переведено на тепло- й електровозну тягу, електрифіковано лінію Знам'янка-Шевченко-Миронівка (1962), а згодом — Помічна-Колосівка, Одеса-Сортувальна-Одеса-Головна (1972), Одеса-Бугаз із відгалуженням на Іллічівськ (нині Чорноморськ, 1973),

Бугаз-Білгород-Дністровський (1974). У рад. період мережа залізниць продовжувала розвиватися в напрямку портів, у зв'язку з будівництвом яких уведено в експлуатацію ділянки 22 км-Іллічівськ (1958), Кульбакине-Жовтнева (побл. Миколаєва, 1968). До пором. комплексу в Іллічівську прокладено залізничну гілку Одеса-Застава I (1978). Станом на 1982, протяжність О. з. складала 4090 км, 60 % вантажоперевезень нею здійснювали з використанням електр. тяги, проводили роботи з автоматизації та централізації керування рухом на залізниці. Потім на електровозну тягу перевели ділянки Одеса-Роздільна, Помічна-Долинська (1983), Котовськ (нині Подільськ)-Помічна, Котовськ-Вапнярка (1985-91). Від 1991 О. з. — у складі «Укрзалізниці», від 2015 — її регіон. філія.

Електрифіковано лінії Котовськ-Роздільна (1994), Одеса-Пересип-Одеса-Порт (1999), ділянку Роздільна-Кучурган (2000), лінію Користівка-Бурти і другий шлях на ділянці Кавуни-1100 км (2009). Для збільшення притоку вантажів в порти Одеси та Іллічівська 1997 відкрито зерноперевантажув. комплекси, освоєно нові напрямки пором. сполучення до Поті та Батумі (обидва — Грузія, 1999). Важливим для О. з. було також відновлення експлуатації електрифіков. лінії Долинська-Помічна (1999). Усі ці роботи дозволили організувати 2003 рух контейнер. поїзда «Вікінг» від Іллічівська до Клайпеди (Литва). Нині контейнерні поїзди курсують у напрямках Києва, Дніпра, Мінська. Суттєві зміни відбулися у пасажир. госп-ві залізниці, зокрема 1998 введено фірм. обслуговування пасажирів у приміських поїздах, 1999 на всіх вокзалах обл. центрів та найважливіших станцій відкрито сервісні центри, що обладнані системами «Експрес УЗ», квитк. каси ін. станцій під'єднано до диспетчер. терміналів. 1999-2003 розбудовано нові вокзали на ст. Вапнярка, Ізмаїл, Олександрія, Цвіткове та вокзал європ. класу на ст. Роздільна, поновлено вокзали на лініях П'ятихатки-Миронівка, Одеса-Ізмаїл, Одеса-Вапнярка. 1999 зі складу залізниць Молдови були передані дільниці Болград та Рені з наявною на цих станціях залізнич. інфраструктурою. Від 2003 на дільниці П'ятихатки-Миронівка курсує швидкіс. поїзд Київ-Дніпро, а від 2005 — «Південний експрес» від Одеси до Вінниці. У 2000-х рр. уведено в дію пром. телебачення під час огляду вантажів (як на станціях, так і під час руху поїздів), цифр. телефонні станції «Фарлеп» та мікропроцесорні системи «Каскад», впроваджено супутник. зв'язок, а також програму заміни тепловозів 2ТЕ10 на модернізовані 2ТЕ116у, електровозів ВЛ80т — на ВЛ40у, розпочато експлуатацію нових електровозів 2ЕЛ5,

2ЕС5К «Єрмак» та дизель-поїздів ДЕЛ-02 тощо. 2005–14 модернізовано лінії Знам'янка–Долинська–Миколаїв, Помічна–Одеса–Сортувальна, Одеса–Вапнярка, що дозволило 2014 запустити поїзд Одеса–Київ системи «Інтерсіті» та забезпечити пропуск поїздів підвищеної ваги у напрямках припорт. станцій. Удосконалено ремонтну базу, зокрема 2008–15 побудовано коліс. цех у депо Котовськ, уведено в дію нове діагност. устаткування та нові відділки для ремонту сучас. локомотивів. 2016 почав курсувати швидкіс. поїзд категорії «Інтерсіті» Київ–Миколаїв–Херсон, 2017 — щотижн. круговий контейнер. поїзд між терміналом «ТІС» та Дніпро-р. річк. портом (див. Дніпропетровський річковий порт). 2018 на О. з. створ. дирекцію залізнич. перевезень з організації взаємодії портів та припорт. станцій, до складу якої увійшли станції Одеса-Порт, Берегова, Ізмаїл, Чорноморськ-Порт, Херсон-Порт, Прибузька, Миколаїв-Вантажний. Нині О. з. обслуговує 6 областей України — Одеську, Миколаївську, Херсонську, Кіровоградську, Черкаську і частково Вінницьку. Перетин держ. кордону з Молдовою здійснюють через залізничні пункти пропуску Тимкове (Слобідка), Кучурган, Серпнєве. Територією залізниці проходить міжнар. транспорт. коридор № 9 (Александруполіс/Пловдив–Бухарест–Кишинів–Роз-

дільна–Київ–Вітебськ–Псков–С.-Петербург–Гельсінкі), з відгалуженням Роздільна–Одеса–Ізмал (у перспективі продовження до Рені), та додатк. коридор Гданськ–Одеса («Балтика–Чорне море»), що забезпечує здійснення транзит. перевезень експортно-імпорт. вантажів. У зоні дії залізниці — 8 мор. портів (Одеський, «Чорноморськ», «Південний», Білгород-Дністровський, Ізмаїльський, Миколаївський, Херсонський, «Ольвія») і 3 річкових (Черкаський, Херсонський, Миколаївський), поромні переправи Чорноморськ–Варна, Чорноморськ–Поті/Батумі. Вони забезпечують зовн. транспортні зв'язки з понад 70-ма країнами світу. У структурі залізниці — Одес. об'єднана, Шевченків. (м. Сміла Черкас. обл.), Знам'ян. (Кропивн. р-н Кіровоград. обл.) та Херсон. дирекції залізнич. перевезень; 292 станції, 7 локомотив. і 9 вагон. депо. Експлуатац. довж. колії складає 4,3 тис. км. У листопаді 2021 АТ «Укрзалізниця» запустило «Дунайський експрес» Ізмаїл–Одеса, за маршрутом курсуватиме сучас. дизель-потяг вітчизн. виробництва. Соц. сфера: зони відпочинку на Пн.-Зх. узбережжі Чорного моря, р. Дніпро, Дністер, Пд. Буг, Примор. лиманах, 2 дит. табори, 2 Палади культури, 18 б-к, Палац спорту, водна станція; 16 лікарень, поліклініка, 4 санаторії-профілакторії. Директор — С. Нікулін (від 2018).

А. О. Сабатин, О. В. Савченко

Бібліографічний опис:

Одеська залізниця / А. О. Сабатин, О. В. Савченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-74970>. — Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).